

Prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz
Kierownik Zespołu Badawczego
Prawa Karnego Procesowego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Szczecińskiego

Szczecin/Poznań, dnia 21 stycznia 2026 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Grubalskiej pt.
Udział czynnika społecznego w orzekaniu w polskim procesie karnym
(Łódź 2025)

I. Uwagi wstępne

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska poświęcona została problematyce udziału czynnika społecznego w orzekaniu w polskim procesie karnym. Tematyka obrana przez mgr Aleksandrę Grubalską za przedmiot badań nie należy zasadniczo do spornych w doktrynie procesu karnego, co nie oznacza, jednakże pełnego i kompletnego jej opracowania w polskim piśmiennictwie. Problematyka stanowiąca przedmiot rozprawy doktorskiej była omawiana w wielu opracowaniach naukowych, a także rozważana w judykaturze. Z żalem zauważam, że Autorka dysertacji nie dostrzegła prac prof. A. Murzynowskiego (choćby opracowania pt. *Udział ławników w orzecznictwie sądów karnych* - Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego, 1986, nr 24, czy też *Refleksje na temat instytucji ławników* - Państwo i Prawo 1970, nr 10), a także kilku innych opracowań współczesnych (choćby Ł. Chojniaka, Ł. Wiśniewskiego, *Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne*, Wrocławskie Studia Sądowe nr 3-4/2013). Trudno jednak uznać, że współczesne opracowania o charakterze przyczynkarskim odnoszące się do zróżnicowanych aspektów problematyki udziału czynnika społecznego w orzekaniu w sprawach karnych i propozycji legislacyjnych w tym zakresie były wystarczające, by uznać temat podjęty przez Doktorantkę za opracowany w pełni. Wręcz przeciwnie, znane recenzentce w związku z przygotowywaniem ich recenzji rozprawy doktorskie, przygotowywane w ostatnich kilkunastu latach, koncentrowały się na innych nieco zagadnieniach związanych z problematyką udziału społeczeństwa w

sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, co przekonuje, że istnieje potrzeba wypełnienia luki, jaka niewątpliwie istnieje w zakresie opracowań naukowych mających za przedmiot kwestię udziału społeczeństwa w orzekaniu w sprawach karnych. Dobrze stało się zatem, że mgr Aleksandra Grubalska podjęła się kompleksowego opracowania tej problematyki. Co więcej – uprzedzając dalsze wywody recenzji – można zauważyć, że ujęcie pola badawczego w ramach tytułu rozprawy jest adekwatne do treści rozprawy, obejmuje wszystkie aspekty badanego problemu, a nadto – choć nie wynika to już wprost z tytułu rozprawy wskazuje na genezę udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, jej zakres i formy zróżnicowane w różnych okresach historycznego rozwoju państwa polskiego.

Rozważania Autorki nie są ograniczone do prezentacji aspektów historycznych, normatywnych czy analizy tekstu prawnego, który współcześnie reguluje tytułowe zagadnienie, lecz są ukierunkowane na wskazanie jej znaczenia także w ujęciu gwarancyjnym, co jest trafnym podejściem do problemu badawczego. Pozwala również Doktorantce na ukazanie praktycznych aspektów obecnej i projektowanej regulacji prawnej, co z punktu widzenia wpływu badań naukowych na praktykę wymiaru sprawiedliwości oraz na ewentualne przyszłe działania legislacyjne ma niebagatelne znaczenie. W tej perspektywie podjęcie się przez mgr A. Grubalską tak wnikliwego opracowania tytułowego zagadnienia, określenia jego genezy, rozwoju historycznego, źródeł normatywnych, istoty jurydycznej oraz wskazanie jego praktycznego funkcjonowania, także w perspektywie porównawczej jest cenne i zasługuje na aprobatę.

Tytuł pracy doktorskiej precyzyjnie wskazuje na wyznaczone przez Autorkę pole badawcze, metody badań oraz ramy, w jakich Doktorantka zamierza tytułowe zagadnienie zaprezentować. Już przystępując do lektury rozprawy czytelnik nie ma wątpliwości czego analizy w niej zawarte będą dotyczyć oraz jaką tezę badawczą Autorka będzie udowadniać. W tym miejscu, niejako na wstępie recenzji, należy zatem podkreślić, że oczekiwania czytelnika co do zawartości treściowej rozprawy są spełnione - zawiera ona zarówno rozważania o charakterze dogmatycznym, jak i adekwatny, dobrze zaakcentowany wywód historyczny i prawnoporównawczy, wskazujący na możliwość i celowość wykorzystania doświadczeń polskich i pochodzących z innych systemów prawnych odnoszących się do celowości i zasad oraz form zapewnienia udziału czynnika społecznego w orzekaniu w sprawach karnych.

Interesujący jest rozdział poświęcony problematyce orzekania przez przedstawicieli społeczeństwa w ujęciu empirycznym, co wymagało z kolei od Doktorantki zmiany optyki z dogmatycznej, historycznej i prawnoporównawczej na bardziej praktyczne analizy omawianego zagadnienia.

Bez wątpienia jedną z ważniejszych części dysertacji jest ta, poświęcona modelowi normatywnemu, jaki Autorka buduje na podstawie ustaleń poczynionych we wcześniejszych rozdziałach rozprawy. Trzeba już w tym miejscu podkreślić bardzo dobre i umiejętne wykorzystanie poczynionych ustaleń badawczych do zaproponowania własnego ujęcia problemu orzekania przez czynnik społeczny w sprawach karnych w polskim procesie karnym, choć uprzedzając szczegółowe uwagi recenzji, nie sposób uznać, że proponuje pełen normatywny model partycypacji społeczeństwa w orzekaniu w sprawach karnych.

Praca jest zwarta i stosunkowo obszerna - liczy bowiem 588 stron, w tym ponad 520 stron tekstu. Całość rozważań merytorycznych ujęta została w ramach sześciu ustrukturyzowanych wewnętrznie rozdziałów, poświęconych kolejno omówieniu następujących zagadnień: Rozdział I. *Historia udziału czynnika społecznego w orzekaniu na ziemiach polskich* (s. 19–95); Rozdział II. *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w ujęciu prawnoporównawczym* (s. 96–225); Rozdział III. *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w prawie polskim* (s. 226–439); Rozdział IV. *Instytucja sędziego pokoju w projektach ustawowych* (s. 440–469); Rozdział V. *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w ujęciu empirycznym* (s. 470–512), Rozdział VI. *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w ujęciu modelowym* (s. 513–544).

Dysertacja zawiera także *Wstęp* (s. 11–18) oraz *Zakończenie* (s. 545–553) poświęcone syntetycznemu podsumowaniu omówionych w pracy zagadnień w postaci wniosków końcowych wraz z dość ogólnie sformułowanymi postulatami *de lege ferenda*. W rozprawie zamieszczono wykaz używanych w pracy skrótów, a także spis bibliograficzny obejmujący wykorzystaną literaturę z podziałem na książki i artykuły (s. 554–565), wykaz aktów prawnych (s. 566–574) oraz orzecznictwa (s. 574–581) i źródeł internetowych (s. 581–588).

Autorka wskazuje na wykorzystanie w dysertacji 212 pozycji bibliograficznych (polskich i zagranicznych) oraz 157 judykatów, w tym (wyroków sądów amerykańskich, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Konstytucyjnego, uchwał Sądu Najwyższego, wyroków i postanowień Sądu Najwyższego oraz orzeczeń Sądów

Apelacyjnych) i 72 źródeł internetowych. W tym miejscu należy zgłosić drobną uwagę formalną związaną z brakiem prezentacji orzeczeń pod względem rodzajowym i temporalnym, co ma jednak jedynie znaczenie porządkowe.

Podstawę do analizy dogmatycznej tytułowego zagadnienia stanowiło 120 aktów prawnych lub ich projektów, co stanowi bardzo obszerny materiał badawczy.

II. Uwagi ogólne

Jak wyżej wspomniano rozprawa jest stosunkowo obszerna, a omawiane zagadnienia są zawarte w logicznie ustrukturyzowany sposób, co znajduje odzwierciedlenie w układzie i treści kolejnych rozdziałów. Doktorantka omawia w nich kolejno genezę orzekania z udziałem czynnika społecznego na ziemiach polskich, biorąc pod uwagę trzy kryteria – uwarunkowania historyczne tzn. ramy czasowe obejmujące czasy dawnej Polski, w tym czas przed- i porozbiorowy, okres po odzyskaniu niepodległości i czas międzywojnia, okres powojenny aż do uchwalenia Kodeksu postępowania karnego z 1969 roku, a kolejno do czasów współczesnych, a także kontekst zmian systemowych i kształtowania się koncepcji form udziału czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości. Te rozważania są ciekawe i z pewnością wprowadzają czytelnika w istotę problemu powierzenia różnie postrzeganemu „czynnikowi społecznemu” określonego zakresu czynności z zakresu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Co więcej, te rozważania, pokazują podłoże współczesnych rozwiązań prawnych w tym zakresie, a także pojawiających się w formie projektów aktów prawnych, propozycji, choć temu zagadnieniu słusznie poświęciła mgr A.Grubalska osobny rozdział.

Ważne jest – w kontekście dalszych rozważań – ustalenie form prawnych i organizacyjnych, w jakich społeczeństwo (jego przedstawiciele) uczestniczyli i uczestniczą współcześnie w orzekaniu w sprawach karnych. Trafne są poczynione w tym rozdziale uwagi podsumowujące, które nie tylko wskazują na najważniejsze ustalenia w perspektywie historycznej, ale także stanowią solidne podłoże do dalszych ustaleń badawczych. Takie opracowanie problemu z wykorzystaniem metody historycznej świadczy o dojrzałości badawczej Doktorantki i nabyciu umiejętności analizy problemów, a nie tylko ich zebrania i prezentacji.

W Rozdziale II Doktorantka rozważa problem orzekania z udziałem czynnika społecznego w perspektywie prawnoporównawczej. To bardzo obszerne, lecz dobrze zaprojektowane studium ukazujące wybrane rozwiązania prawne (zwyczajowe) obowiązujące w państwach kontynentalnych i państwach systemu *common law*. Wybór poszczególnych systemów prawnych jest poprawnie dokonany i uzasadniony, co potwierdza treść zawartych w tym

rozdziale rozważań. Ustalenia, jakie czyni Doktorantka są oparte na pogłębionej analizie literatury obcej i adekwatnie dobranego orzecznictwa.

Trzeba w tym miejscu pochwalić mgr A. Grubalską za wkład pracy, jaki niewątpliwie włożyła w przygotowanie tej części rozprawy. Tym bardziej, że nie ograniczyła się jedynie do prezentacji wybranych kwestii, lecz – co dostrzega czytelnik przy lekturze dalszych części pracy doktorskiej – w bardzo precyzyjny sposób wykorzystuje te ustalenia do zgłaszania postulatów pod adresem polskiego prawodawcy, bądź też do oceny rodzimych rozwiązań prawnych lub ich propozycji, zgłaszanych w postaci projektów ustaw. Porządkując rozważania o społecznej partycypacji w orzekaniu w sprawach karnych wokół trzech zaobserwowanych ich form (udział ławników, sądy pokoju, sądy przysięgłych), przenosi ustalenia wynikające z analizy wybranych porządków prawnych na wspólną płaszczyznę, poddając je ocenie z punktu widzenia polskiego porządku prawnego. Taki sposób prezentacji zagadnienia udziału czynnika społecznego w orzekaniu w sprawach karnych, powoduje, że Rozdział II dysertacji stanowi nie tylko źródło informacji o przyjętych rozwiązaniach i praktyce państw obcych w tej materii, ale także uporządkowaną logicznie podstawę do dalszych badań nad krajowym porządkiem prawnym i możliwościami oraz pożądanymi kierunkiem jego zmian.

Rozdział III Doktorantka poświęciła w całości na rozważania o udziale ławników w orzekaniu, przy czym nie ograniczyła się jedynie do ich udziału w procesach karnych, lecz także analizowała podstawy konstytucyjne, ustrojowe i organizacyjne ich obecności w składach orzekających. Rozległość ustaleń, jakie na potrzeby tej części rozprawy poczyniła Doktorantka, pozwala uznać ją za wyczerpującą prezentację statusu, pozycji procesowej, praw i obowiązków ławników w polskim sądownictwie. Znajduje ona podstawę w dobrze wykorzystanej literaturze przedmiotu, a także w wybranych judykatach.

Ciekawie prezentuje się Rozdział IV, który Doktorantka poświęciła jednej z form partycypacji społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Podała bowiem analizie przedstawione opinii publicznej (i częściowo poddane procedurze legislacyjnej) propozycje wprowadzenia do polskiego porządku prawnego tzw. sędziów pokoju. Prezentacja i omówienie kilku projektów ustaw o sędziach pokoju nie byłaby kompletna bez ich oceny dokonanej przez Doktorantkę. W podsumowaniu wieńczącym ten rozdział mgr A. Grubalska wskazuje, że omawiane propozycje legislacyjne „*nie stanowią realizacji konstytucyjnej zasady udziału czynnika społecznego w prawie polskim*” co stanowi chyba niezręczność językową, bowiem nie chodzi wszak o udział w prawie, lecz w orzekaniu. Nie wpływa to jednak na zasadność dokonanej krytyki omawianych projektów i wskazanie ich mankamentów, z czym

należy się w pełni zgodzić. Doktorantka stara się jednak odnaleźć także pozytywne aspekty zgłaszanych propozycji, co należy ocenić jako przejaw rzetelności naukowej i bezstronności wyrażanych opinii.

Umiejętność prowadzenia badań empirycznych udowadnia Doktorantka w Rozdziale V, który poświęca prezentacji przeprowadzonych przez siebie badań nad udziałem czynnika społecznego w orzekaniu w sprawach karnych. Jest to poprawnie skonstruowany metodologicznie fragment rozprawy doktorskiej, rozpoczynający się od wskazania metody badawczej i specyfiki zaprojektowanych i przeprowadzonych przez mgr A. Grubalską badań. Metodą badawczą uczyniła Doktorantka wywiad z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości – zarówno sędziami zawodowymi, jak i ławnikami orzekającymi w składach sądujących sprawy karne. Zakres pytań przygotowany osobno dla sędziów i ławników (częściowo pokrywający się) miał w zamierzeniu doktorantki umożliwić uzyskanie odpowiedzi na pytania wspierające główną tezę badawczą wskazaną na wstępie rozprawy. Przyjmując, iż uzyskane wyniki można ekstrapolować na całość populacji, a nie są to odpowiedzi właściwe tylko dla wybranej, związanej terytorialnie grupy badawczej, uzyskany w ten sposób materiał badawczy należy uznać za wartościowy dla potwierdzenia przyjętego na wstępie założenia i budowania na jego podstawie dalszych wniosków w zakresie udziału czynnika społecznego w orzekaniu w polskim procesie karnym. Ta konstatacja potwierdza poprawność i efektywność przyjętej przez Doktorantkę metody badawczej. Uwagi szczegółowe odnośnie do prezentacji wyników badań empirycznych zostaną zamieszczone w dalszej części recenzji.

Rozdział VI wydaje się centralnym dla rozważań Doktorantki w kwestii modelu partycypacji społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. W tej części pracy mgr A. Grubalska poddała analizie – przyjęte według własnego wyboru – możliwości wykorzystania czynnika społecznego w orzekaniu, przyjmując za punkt wyjścia trzy możliwe formy partycypacji. Należą do nich udział ławników w składach orzekających, co do której to formy Doktorantka proponuje zwiększenie udziału ławników w orzekaniu i odmienną od współcześnie przyjętej w polskim prawie karnym procesowych formułę ich udziału w rozpoznawaniu określonych kategorii spraw i zmiany zasad ich udziału w składach orzekających w sądach różnych instancji, w tym także w Sądzie Najwyższym. Drugą omawianą formą partycypacji społeczeństwa w orzekaniu w sprawach karnych jest tworzenie sądów pokoju, którą Doktorantka postrzega jako alternatywę dla udziału ławników w składach orzekających, trzecią natomiast upatruje w teoretycznie rozpatrywanej możliwości powoływania ławy przysięgłych, co w obu przypadkach ma swoje zalety i wady, ale także

wymagałoby daleko idących zmian ustrojowych (w zakresie ustroju sądów). Te propozycje oraz pomysł, by wprowadzić do składów orzeczniczych jako ławników studentów prawa poddane zostaną ocenie w dalszej części recenzji. W rozdziale VI ważnym wątkiem, któremu Doktorantka poświęciła osobne uwagi jest kwestia wykorzystania na gruncie prawa polskiego doświadczeń pochodzących z państw obcych, a odnoszących się do możliwości (i celowości) przeniesienia do polskiego prawa wybranych instytucji prawnych (organizacyjnych), które stanowią przykład partycypacji społeczeństwa w orzekaniu w sprawach karnych.

Upředzając dalsze uwagi odnośnie do tych propozycji wypada zastanowić się, czy prawidłowo Doktorantka umiejscawia te rozważania, którym nadaje wspólny tytuł wskazując na przyjętą w rozważaniach perspektywę „modelową”. Wydaje się, że jest to jednak – zważywszy na treść tego rozdziału – nadmiarowa terminologia. Nie pada bowiem w tej części rozprawy, odnoszącej się w dużym stopniu do badań już przeprowadzonych i omówionych przez inną badaczkę, żadna propozycja o charakterze modelowym, poza ogólnym wskazaniem na możliwe (na obecnym etapie – hipotetyczne) wykorzystanie jednej z trzech alternatywnych form udziału czynnika społecznego przy realizacji funkcji orzekania w procesie karnym. Walorem tej części rozważań jest niewątpliwie rozsądna propozycja odnośnie do zwiększenia udziału ławników w orzekaniu (oraz ich stopniowego eliminowania z udziału w orzekaniu przez Sąd Najwyższy), jak też – przy omawianiu pozostałych „alternatywnych” form zachowanie zdrowego rozsądku, przejawiające się w dostrzeganiu tego co obce polskiej kulturze prawnej i historycznym uwarunkowaniom w jakich kształtował się wymiar sprawiedliwości w Polsce, także z uwzględnieniem czynnika społecznego.

Konstrukcja pracy jest przemyślana, rozważania uporządkowane i zawarte w należycie wyodrębnionych (w postaci osobnych rozdziałów oraz podrozdziałów) i logicznie ze sobą powiązanych grupach tematycznych. Kolejność przeprowadzonych analiz nie budzi zastrzeżeń, wywody Autorki w ramach poszczególnych rozdziałów są spójne, klarowne i prowadzą czytelnika przez wszystkie istotne dla tematu pracy zagadnienia. Za właściwy należy uznać układ pracy, w którym rozważania historyczne odnoszące się tytułowego zagadnienia zawarte są w początkowej części pracy, natomiast problematyka współczesnych unormowań prawnych, ich istoty i skutków dla praktyki organów ścigania oraz propozycje własne Doktorantki w tym zakresie są zaprezentowane w kolejnych rozdziałach, stanowiąc w naturalny sposób zobrazowanie instytucji omówionej wcześniej od strony historycznej i prawnoporównawczej.

Doktorantka zastosowała w swych badaniach metodę dogmatyczno – prawną oraz historyczną i komparatystyczną, co nie budzi wątpliwości przy takim ujęciu problemu

badawczego. Na uwagę zasługuje również podjęcie się ukazania problemu partycypacji społeczeństwa w orzekaniu w sprawach karnych w perspektywie empirycznej. Zastosowana metoda badań, polegająca na sędziów zawodowych i osobno ławników, pozwoliła Doktorantce na uzyskanie ciekawej perspektywy, którą umiejętnie wykorzystała w dalszych częściach rozprawy, a zwłaszcza tam, gdzie zgłasza propozycje zmian.

Zwracając uwagę na sposób formułowania takich propozycji zauważyć należy pewną ostrożność (a nawet nieśmiałość) Doktorantki, co z jednej strony stanowi zaletę, bowiem zgłaszane przez nią propozycje są rozważne i choć uzasadnione mocniej lub słabiej, to jednak mieszczą się w granicach możliwych do zrealizowania, nawet gdy wymagałoby to zmian ustrojowych, a nie tylko zmian w kodeksie postępowania karnego. To co warto podkreślić w tym momencie, to wspomniany już wyżej, szacunek dla rodzimej tradycji prawnej i organizacyjnej w ramach systemu orzecznictwa sądowego i uważne propozycje transponowania rozwiązań pochodzących z obcych porządków prawnych. Trafne są bowiem intuicje Doktorantki, że nie wszystkie sprawdzające się gdzie indziej rozwiązania prawne czy też organizacyjne, w takim samym stopniu będą przyjęte i stosowane na rodzimym gruncie. I nie chodzi tylko o tradycję prawną, kulturę społeczną i gotowość do przyjęcia nowych rozwiązań, ale także perspektywę ich zakorzenienie się w polskim systemie prawa i stania się jego integralną częścią.

Zgłaszając na wstępie pewne uwagi wspólne dla całej recenzowanej pracy nie sposób pominąć kwestii języka i stylu, w jakim rozprawa została napisana. Sposób formułowania myśli oraz logika wypowiedzi Doktorantki nie budzą zastrzeżeń. Praca jest napisana ładnym, fachowym językiem. Drobne usterki literowe nie wpływają na wartość pracy i mogą być usunięte na dalszym etapie prac redakcyjnych.

Ogólna ocena pracy pod względem redakcyjnym jest w pełni pozytywna. Sposób w jaki praca została napisana, a także przyjęta w niej argumentacja wskazują na bardzo dobre i swobodne rozeznanie Autorki w sferze normatywnej dotyczącej badanego zagadnienia (chodzi o znajomość zarówno przepisów aktualnych, jak i z lat minionych, a także projektów zmian legislacyjnych), poglądów prezentowanych w orzecznictwie i doktrynie, jak też na umiejętność argumentacji prawniczej i wykorzystania własnych obserwacji jako budulca dla formułowania postulatów *de lege ferenda*. Należy również ponownie podkreślić umiejętność badań komparatystycznych, która jest zauważalna nie tylko w analizie i prezentacji rozwiązań właściwych obcym porządkom prawnym, i to z różnych systemów prawnych, ale w rzeczywistym i przemyślanym wykorzystaniu posiadanej wiedzy do porównywania tych

porządków, zarówno pomiędzy sobą, jak i z polskim porządkiem prawnym *de lege lata* oraz propozycjami jego zmian.

III. Uwagi szczegółowe

Za cel rozprawy uznała Doktorantka „*kompleksowe ujęcie udziału czynnika społecznego w polskim procesie karnym i ukazanie jego niezbędności w orzekaniu*” (s.12). Dla osiągnięcia tak zakreślonego celu głównego swoich badań mgr A. Grubalska sformułowała kilka celów szczegółowych, pośrednich które wskazała na wstępie pracy (s.13). Sprowadzają się do ustalenia „*czy udział czynnika społecznego w polskim procesie karnym w orzekaniu w obecnym kształcie (składy ławnicze jedynie w sądach okręgowych w sprawach o zbrodnie) jest wystarczający*”, co wymagało (przy tak zakreślonej hipotezie i tezie badawczej), udzielenia odpowiedzi na dalsze pytania badawcze. Doktorantka sformułowała je precyzyjnie (s. 12-13) i w dalszej części rozprawy, zwłaszcza w części stanowiącej opracowanie badań ankietowych z udziałem sędziów i ławników, na podstawie uzyskanego materiału badawczego udzieliła na nie odpowiedzi. Podsumowanie całości zawarła w ostatniej części rozprawy (*Zakończenie* s.545-553), gdzie wskazała na rozwiązanie postawionego problemu badawczego i własne propozycje (nie tylko w zakresie zmian normatywnych, ale także pod adresem praktyki wymiaru sprawiedliwości) wynikające z przeprowadzonych badań.

Strona merytoryczna pracy doktorskiej co do zasady nie budzi zastrzeżeń. Rozprawa stanowi rzetelną naukową analizę przyjętych rozwiązań prawnych i organizacyjnych odnoszących się do udziału czynnika społecznego w orzekaniu. Rozważania i analizy zawarte w rozdziałach I-III są metodologicznie poprawne, czytelnie zaprezentowane, logicznie uargumentowane.

Szczególne znaczenie nadaje Doktorantka rozważaniom zawartym w rozdziale III poświęconym udziałowi ławników w orzekaniu. Trafne są intuicje i końcowo sformułowane wnioski odnośnie do budowy modelu społecznej partycypacji w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych przede wszystkim (a właściwie – wyłącznie) z wykorzystaniem ławników jako sędziów niezawodowych w składach orzekających. Trafnie wskazane zostały podwaliny zarówno wynikające z tradycji i kultury prawnej obecnej w polskich porządkach prawnych (po odzyskaniu niepodległości), jak i obecne uwarunkowania konstytucyjne oraz ustrojowe. Należy zgodzić się z krytyczną oceną dokonywanych w ostatnich latach nowelizacji kodeksu postępowania karnego prowadzących do ograniczenia udziału ławników w orzekaniu w sprawach karnych w sądach rejonowych, a także z

postulatami zmian normatywnych w tym zakresie. Propozycje nowelizacji konkretnych przepisów z kodeksu zasługują na uwagę, choć nie są one wyłącznie wynikiem badań Doktorantki, lecz były już zgłaszane w piśmiennictwie. Trzeba jednak podkreślić, że ich zwerbalizowanie w taki zbiorczy sposób, jak uczyniła to mgr A. Grubalska w swojej rozprawie doktorskiej czyni te ustalenia i propozycje bardziej dostrzegalnymi i uargumentowanymi.

W ramach uwag szczegółowych należy podkreślić, o czym wspomniano już wyżej, że zarówno przeprowadzone badania prawnoporównawcze, jak i empiryczne stanowią zasób ustaleń, który Doktorantka w sposób przemyślany i uzasadniany każdorazowo wykorzystuje do wskazywania jak mogą one zostać zastosowane w polskim modelu partycypacji społeczeństwa w orzekaniu w sprawach karnych. Trafnie mgr A. Grubalska odrzuca inne niż udział ławników formy partycypacji. Podzielam pogląd o niecelowości powrotu do koncepcji sędziów pokoju, czy też prób odtworzenia w systemie orzecznictwa ław przysięgłych. Podana przez Doktorantkę argumentacja, oparta zarówno na własnych ustaleniach wynikających z badań historycznych, prawnoporównawczych i dogmatycznych, omówionych w rozdziałach I-III rozprawy, jak i analizie piśmiennictwa jest przekonująca.

Moją wątpliwość budzi natomiast propozycja zwiększenia profesjonalizacji ławników czy wręcz tworzenia wyspecjalizowanego korpusu ławniczego. Jest to pozornie ciekawa propozycja, mogąca mieć potencjał przyspieszania i ułatwienia orzekania, zwłaszcza składom z udziałem młodszych wiekiem czy stażem sędziów zawodowych, o prawdopodobnie mniejszym doświadczeniu życiowym. Kryje się tu jednak pewna pułapka związana z przypisanymi w procesie karnym funkcjami poszczególnym jego uczestnikom. Sąd jako organ realizujący funkcję orzekania nie musi mieć specjalistycznej wiedzy w danej dziedzinie (poza wiedzą o prawie). W tym celu polski prawodawca przewiduje powoływanie biegłych, którzy jako specjaliści w danej dziedzinie mają wiedzę ekspercką, którą nie tylko mogą, ale wręcz muszą podzielić się ze składem orzekającym, który takiego biegłego do wydania opinii w konkretnej sprawie powołuje. To w postanowieniu o powołaniu biegłego muszą znaleźć się kwestie, na które sąd poszukuje odpowiedzi u eksperta, a na wątpliwość czy nieprofesjonalista jest w stanie ocenić wiedzę eksperta, odpowiedź można znaleźć w ustawie. Jeżeli opinia jest niejasna albo niepełna albo gdy zachodzi sprzeczność pomiędzy opiniami w tej samej sprawie można wezwać ponownie tych samych biegłych albo powołać nowych (art. 201 k.p.k.). Sąd (a zatem cały skład orzekający, jak i jego poszczególni członkowie – sędziowie zawodowi i społeczni) kształtuje swoje przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań

wiedzy i doświadczenia życiowego (art. 7 k.p.k.). Tych samych argumentów można użyć kwestionując propozycję Doktorantki, by w składach orzekających jako ławnicy orzekali studenci studiów prawniczych. Nawet kryteria ich doboru w postaci ukończenia pewnego etapu edukacji prawniczej, czy też kursów z zakresu prawa karnego materialnego i procesowego, czy dobre oceny z podstawowych przedmiotów, nie zastąpią wiedzy o świecie i doświadczenia życiowego, które jest niezbędne dla oceny dowodów w sprawie karnej, jak i ogólnej sędziowskiej oceny sylwetki oskarżonego, jego sytuacji osobistej i życiowej, a także motywacji prowadzących do popełnienia przestępstwa.

W pełni natomiast podzielam pogląd Doktorantki w zakresie konieczności, ale także zaproponowanego zakresu szkoleń dla ławników.

Odnosząc się do przeprowadzonych badań empirycznych, które słusznie Doktorantka traktuje trochę jako ilustrację i potwierdzenie rzeczywistej sytuacji w odniesieniu do udziału ławników w orzekaniu w polskim procesie karnym, należy ponownie podkreślić poprawność metodologiczną zaplanowanych badań i ich przeprowadzenie. „Poblokowanie” zagadnień stanowiących przedmiot pytań zadawanych ankietowanym jest logiczne, ma powiązanie z pytaniami problemowymi, na które Doktorantka szuka odpowiedzi, by na ich podstawie formułować ogólniejsze wnioski. Zastrzeżenia kieruję wyłącznie do sposobu zaprezentowania i omówienia uzyskanych wyników ankiety. Należy bowiem zwrócić uwagę, że przyjęcie zróżnicowanej formy prezentacji wyników (odpowiedzi na poszczególne pytania respondentów) tzn. opisowej, diagramów kołowych i wykresów wymaga zachowania pewnych reguł. Wprawdzie i diagramy, i tabele są, zgodnie z regułami opisane, to jednak dla porządku wypada wskazać każdorazowo źródło pochodzenia tych danych (np. źródło: opracowanie własne). Poza tym zwraca uwagę niejednolity sposób opisu zebranych danych. Doktorantka tylko w kilku przypadkach dokonuje poprawnego (pełnego) opisu wskazując nie tylko dane liczbowe, ale także procentowy udział poszczególnych odpowiedzi. W pozostałych (w większości) korzysta tylko z opisu ilościowego albo procentowego, a w niektórych przypadkach opis jest liczbowy, a dane w diagramie podane procentowo. Nie jest to właściwy i czytelny sposób zaprezentowania wyników badania ankietowego. Brakuje też omówienia poszczególnych wyników, które wprawdzie zostały wzięte pod uwagę przy formułowaniu wniosków końcowych, jednak nie zostały w pełni wykorzystane pozostając swego rodzaju ilustracją badań empirycznych.

Zasygnalizowane wcześniej uwagi dotyczące Rozdziału VI wymagają w tym miejscu uzupełnienia. O ile tytuł tego rozdziału, wskazujący na przyjęcie „modelowej” perspektywy

można zaaprobować, jako pewien środek stylistyczny to jednak należy podkreślić, że Doktorantka nie przedstawia wypracowanego przez siebie modelu partycypacji społeczeństwa w orzekaniu. Zarówno w *Zakończeniu*, jak i w *Podsumowaniach* wieńczących każdy z rozdziałów wskazuje tylko pewne elementy, które można wykorzystać albo których (z przyczyn przez nią wskazanych) nie należy brać pod uwagę przy budowie takiego modelu. Nie umniejsza to wyników badań Doktorantki ani sformułowanych na ich podstawie konkluzji, jednak nie można uznać, że prowadzą one do zaprezentowania kompletnego modelu partycypacji społecznej w orzekaniu w polskim procesie karnym, a taki cel pośrednio był wskazany we *Wstępie* rozprawy (s. 17).

IV. Konkluzja recenzji

W konkluzji należy stwierdzić, iż przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Aleksandry Grubalskiej zasługuje na zdecydowanie pozytywną ocenę, mimo zgłoszonych przez recenzenta kilku uwag krytycznych. Dojrzałość z jaką zostało zakreślone pole badawcze, przeprowadzone analizy badanych zagadnień, sposób przedstawienia wyników badań dogmatycznych, omówienie w zakreślonych granicach obcych porządków prawnych, a także ich kompleksowość świadczą o opanowaniu metod prowadzenia badań oraz umiejętności właściwego ich prezentowania, a także ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie nauk prawnych.

Monografia Doktorantki stanowi interesujące, samodzielne i oryginalne ujęcie problematyki udziału czynnika społecznego w orzekaniu w polskim procesie karnym, wskazując na umiejętność organizowania warsztatu naukowego, prowadzenia badań naukowych, a także formułowania w oparciu o zgromadzony i przeanalizowany materiał badawczy ocen i własnych wniosków.

W tym stanie rzeczy wnoszę o dopuszczenie mgr A. Grubalskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony.

Prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz

